

SOCIÁLNO-FILOZOFICKÉ NÁZORY M. HODŽU

KAROL KOLLÁR, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

KOLLÁR, K.: Social-Philosophic Views of M. Hodža.
Filozofia 41, 1986, No. 5, p. 543—550

The author deals with some relevant relations between the ideas of the Voice Movement and social-philosophic views of M. Hodža that later lead into the so called ideology of Agrarianism in Slovakia in the end of the 19th at the beginning of the 20th century. Special attention is here paid to the confrontation of Hodža's views on some concrete social-philosophical questions with the position and views of T. G. Masaryk. The author concludes that M. Hodža, when formulating his, in substance, reactionary ideology — Agrarianism, applied actively the principles of the Voice Movement, backed by Masaryk's views.

Milan Hodža sa vo vedomí odbornej verejnosti oprávnené vníma ako významný buržoázny reakčný predák predmníchovskej ČSR, ktorý v medzivojnovom období patrila k čelným politikom Masarykovej vlády. Menie je už známe ako tvorca ideologickej koncepcie s výrazným sociálno-filozofickým kontextom — ideológie agrarizmu. Túto skutočnosť je možné dať do súvislosti s tým, že práce z oblasti dejín filozofie a sociológie, zamerané na kritickú analýzu sociálno-filozofického významu, dopadu a miesta určenia tejto koncepcie, až na ojedinelé výnimky (12) v odbornej literatúre absentujú.

V súvislosti s výskumom dejín filozofického myslenia na Slovensku je však potrebné zaoberať sa predstaviteľmi, ktorí nielen vo filozofii, ale i v širšom ideovom pôsobení vplývali na utváranie a formovanie myšlienkového prúdenia, v ktorom sa tiež presadzovali idey národného oslobodenia.

Pokiaľ ide o buržoáznu líniu, súbežne s hlasizmom tu vystupoval M. Hodža ako tvorca vyššie naznačenej ideovej konštrukcie, ktorá sa snažila zaujať miesto medzi ľudáckou ideológiou a buržoáznou teóriou čechoslovakizmu.

M. Hodža ako novinár bol priamym svedkom prežívajúcich reziduí poľnohospodárskych pomerov vo vtedajšom Uhorsku. Ich kritika, ktorá bola pomerne častou témou jeho novinárskych i poslaneckých vystúpení ho priviedla k hlbšiemu záujmu osobitne o roľníctvo, o pomery na slovenskej (resp. uhorskej) dedine a o možnosti väčšej a činorodejšej politickej, hospodárskej a sociálnej aktivity medzi vidieckym obyvateľstvom. Táto orientácia ho postupne viedla k štúdiu agrárnych otázok a neskôr k formovaniu ideológie agrarizmu. Bezprostredne sa s ňou spája aj jeho príslušnosť k hlasistickému hnutiu, ktoré vzniklo na Slovensku v deväťdesiatych rokoch minulého storočia. Hlasistické hnutie združovalo vo svojich radoch príslušníkov mladej národne uvedomelej inteligencie, ktorá sa formovala pod vplyvom európskych liberálnych a demokratických

hnutí, šíriacich sa na konci 19. stor. a osobitne pod vplyvom ideových a politických postojov Tomáša G. Masaryka. T. G. Masaryk bol aj iniciátorom vzniku časopisu *Hlas*, ktorý poskytol priestor pre publikovanie názorov a ideí príslušníkov hlasistického hnutia.

Hoci hlasizmus nemožno označiť za filozofický smer v užšom zmysle slova, a ani jeden z hlavných predstaviteľov hlasizmu nebol „profesionálnym“ filozofom, jednoznačne možno povedať, že „filozofický základ hlasistickej ideológie má svoje vnútorné spojivo so širokým filozofickým hnutím, ktoré sa v západnej filozofii rozvíjalo a dobýjalo dôležité pozície v znamení boja proti tradičnému idealizmu, konzervativizmu, za obrodu filozofie pomocou vedy, za novú *realistickú orientáciu* na filozofickom fronte. Aj keď hnutie nevybočovalo z rámca marxizmom najvšeobecnejšie ponímaného filozofického idealizmu, nesporne malo pozitívny dosah tam, kde pozície substancionálnej metafyziky, náboženskej filozofie a vôbec tradičného spôsobu filozofického myslenia ešte neboli otrásené novými obrodnými prúdmi v spoločenskom, kultúrnom a vedeckom živote“ [7, s. 306].

Takáto situácia bola i na Slovensku koncom 19. a začiatkom 20. stor., a práve preto mohol hlasizmus ako hnutie liberálne a demokraticky zmýšľajúcej slovenskej mládeže zohrať pri všetkých svojich dobových a spoločensko-triednych obmedzeniach relatívne pokrokovú úlohu. M. Hodža ako jeden z prívržencov hlasistického hnutia vychádzal vo svojej spoločensko-politickej i teoretickej práci zo základných princípov hlasizmu: zdôrazňoval zásadu konkretizmu, aktivizmu a „drobnej práce“, zameranej na budúcnosť, demokratizáciu polofeudálnych spoločenských pomerov v Uhorsku. V zmysle hlasistickej ideológie sa pripájal k snahe o ozdravenie národnej, politickej, kultúrnej ako i hospodárskej zložky života na Slovensku ešte pred vytvorením samostatnej československej republiky. V základných princípoch sa stotožňoval s Masarykovým „filozofickým realizmom“, z ktorého vlastne vyplýval celý program hlasistického hnutia. Tento program „ukazoval cestu aktivizácie slovenského národného života. Táto cesta v podmienkach zvýšeného národnostného útlaku sa mala podľa hlasistov uskutočňovať prostredníctvom úsilia o široké vzdelanie slovenského ľudu, o duchovné i materiálne zlepšenie úrovne jeho života, o moc drobných reforiem, 'drobnej práce', výstavbou odborne vzdelaných kádrov pre hospodárske, politické i kultúrne oblasti života“ [7, s. 301].

Hodžove názory sa vo svojich hlavných črtoch priblížili Masarykovým stanoviskám najmä v druhom období jeho politickej a teoretickej aktivity. Nemožno jednoznačne tvrdiť, že Hodža z Masaryka vychádzal od počiatku a dôsledne, jeho prístup k vtedajšej spoločenskej realite však zreteľne korešpondoval s Masarykovými postojmi. Pravda, ani sám Hodža nepotril k zakladateľom hlasistického hnutia. Bol napokon mladší o 10 rokov ako Pavel Blaho či Vavro Šrobár. Hodžove názory na Masarykovu sociálnu filozofiu sa týkali najmä problematiky Masarykovej

realistickej koncepcie. Bližšie ich rozviedol v obsiahlom článku *Realizmus u nás*, ktorý vyšiel v Hlase r. 1904. Píše v ňom o troch smeroch, ktoré ovplyvňujú moderné (vtedajšie) politické myslenie: sú nimi konzervativizmus, liberalizmus a socializmus. Všetky tri uvedené smery Hodža postupne odmieta ako nevhodné pre slovenský národ, pre jeho spoločenský a najmä hospodársky pokrok.

Konzervativizmus podľa Hodžu môže existovať len tam, kde hospodársky silnejšia a sociálne výhodnejšie postavená trieda má čo konzervovať. „Konzervativizmus rastie na pôde aristokratickej“ (1, s. 222). Slováci nemajú svoju aristokraciu, nemajú čo konzervovať, nemajú dôvod zo svojej historickej minulosti dedukovať akési domnelé právne nároky na prítomnosť. Tradície konzervatívneho ideálu, z ktorých vyplýva rozvrstvenie ľudskej spoločnosti na stavy a podriadenosť pracujúcich tried, musí ľud podľa Hodžu nevyhnutne odmietnuť.

Rovnako neprichádza pre Slovákov do úvahy ako vhodný politický smer ani liberalizmus. „Politický liberalizmus“, píše Hodža, „je vlastne len opozícia proti panujúcemu konzervativizmu lebo akonáhle dosiahne vládu konzervuje sa. Hospodársky liberalizmus založený na svoj vôli obchodu a priemyslu nemá u nás pražiadnych podmienok“ (1, s. 222). Konzervativizmus a liberalizmus teda Hodža nepovažuje za možné včleniť do „slovenského myšlienkového sveta“. Vhodnejší by v tomto zmysle bol na prvý pohľad socializmus, ktorý by sa podľa Hodžu mohol zdánlivo stať tým „útočiskom, kde by sa mohla uchýliť slovenská chudoba.“

Táto predstava je však údajne nerealizovateľná preto, lebo Slováci sa ešte nedokázali sformovať ako národ, nemajú ešte ustálenú predstavu o svojom národnom základe. „My sme ako národ takrečeno ešte nezačali žiť. Naša národnosť ešte nie je rozvinutá, naše národné vlohy nedošli ešte ku platnosti, a do internacionalizmu môžu vstupovať len národy s dospelou národnou kultúrou. My musíme prejsť cez retortu bojov národnostných, my musíme vykonať národnú misiu slovenskému ľudu uloženú: táto misia môže byť skromná, môže byť nádherná — ale kým ju národ nevyplnil, do tých čias nemôže sa pričleniť k medzinárodnému koncertu, ktorý neznesie disonancií“ (1, s. 223).

Hodža tvrdí, že práve nedostatočná vyspelosť, nezrelosť slovenského národa je príčinou, pre ktorú preň nie je vhodný socializmus, ktorý má medzinárodný charakter. Slovenský národ musí podľa Hodžu najprv sformovať svoju individualitu, aby sa dokázal podieľať na takých nadnárodných myšlienkových pohyboch, akým je socialistické hnutie.

Hodža odmietal „solónnu demokraciu“ a „národopisný lyrizmus“ tvrdiac, že realizmus vo veciach národných musí mať základ v realizme v otázkach národohospodárskych, predovšetkým v oblasti organizácie výroby a hospodárskeho života. S pohoršením sa vyjadruje napríklad o organizácii slovenského poľnohospodárstva, ktorému chýba zmysel pre reálne a perspektívne riešenie drobných, každodenných problémov.

„Hja, idealizmus! Kto by si tu šiel viazať vzlet fantázie umelým hnojivom!“ (1, s. 230). Princíp aktivizmu, tak blízky Masarykovi a hlasistom nebol vzdialený ani Hodžovi. Bol preňho základom „realizmu“ v názoroch na spoločnosť. „Realizmus“ — realistická filozofia masarykovského razenia — nie je pre Hodžu „cudzotvar“, za aký ho vyhlasoval S. H. Vajanský, keď hovoril o Masarykovej filozofii. Pre Slovákov je podľa Hodžu omnoho nebezpečnejším práve ten idealizmus, od ktorého je „k utopizmu a naivite v praktickom živote len jeden krok.“

Z týchto a ďalších podobných Hodžových myšlienok zreteľne vidieť, aké hlboké korene v jeho názoroch zapustila Masarykova idea konkrétnej drobnej práce a pragmatického prístupu k riešeniu aktuálnych spoločenských problémov. V duchu a zmysle tejto idey stavia Hodža požiadavku prehodnotiť nielen slovenskú prítomnosť, ale aj minulosť. Žiadal „poznať minulosť vo svetle bezohľadnej pravdy“, požadoval „vyšetriť priamo s úzkostlivou pedantériou pohnútky a pragmatické príčiny našich dejov, objasniť všetky tie snahy, ktoré smerovali k vybudovaniu národnej kultúry“ (1, s. 233).

Objektívny a realistický výskum dejín vlastného národa mal podľa Hodžu pomôcť bez predpojatosti — „bez tendencie“ — nájsť taký politický smer, ktorý by vyplýval z národných tradícií, vyhovoval by národným špecifikám a umožňoval by zachovať národný svojráz i napriek tomu, že by zo svetovej kultúry asimiloval moderné názory na spoločenský život. Hodžovi v tomto smere konvenovali Masarykove názory, publikované najmä v prácach *Česká otázka*, *Havlíček* a *Naše nynější krize*, ktoré — ako to uvádza jeho životopisec Anton Štefánek — horlivo študoval. Z tohto štúdia mu vyplynulo predovšetkým poznanie dôležitosti historického kriticismu, stotožňoval sa s Masarykovým tvrdením, že pre národ nemožno pracovať bez autentického poznania jeho minulosti. V práci *Problém malého národa* Masaryk napísal: „Bez jasnosti nelze národ milovat. Znáť všechny jeho chyby — své chyby; vždyť my jsme ten národ. Jsou lidé, kteří nechtějí sebe znát; sebepoznání prý je těžké. Ale poznání jiných lidí je ještě těžší. Je potřeba kritiky... Jak chcete pro národ pracovat, když nevíte, čeho potřebuje? Co znamená milovat národ, když nemohu a neumím proň pracovat?“ (11, s. 78).

V intenciách takýchto názorov i Hodža chce systematicky študovať slovenskú minulosť a kriticky komentovať dielo svojich predchodcov. (Treba poznamenať, že štúdium minulosti malo v špecifických slovenských slovenských kultúrnych pomeroch, určených martinským centrom, osobitný význam.) Vzorom mu je opäť názor T. G. Masaryka, ktorý v tejto súvislosti napísal: „My budeme kritisovat i Palackého i všechny své předchůdce. Musíme se učit ne jen z jejich chyb, ale i z těch nedostatků, jež byly zaviněny kulturou jejich doby. Nepochybuji, jak by v takovém odmítání chyb a nedostatků mohli lidé vidět nevážnost... Všichni buditelé budili kritikou. Bylo třeba projasnění a čím více pokračujeme, tím je ho více třeba“ (11, s. 79—80).

Kritický prístup k národnej minulosti spája Hodža s Masarykovským princípom konkretizmu. Je preňho — podobne ako pre Masaryka — východiskom prístupu ku konkrétnym súdobým problémom slovenského politického života. M. Hodža sa reálne líšil od ostatných vtedajších slovenských verejných činiteľov, predovšetkým tým, že jednoznačne a dôrazne vyslovil názor, podľa ktorého nemožno redukovat' boj za národné práva iba na jazykový problém, a takisto nemožno idealizovat' v romantizujúcich národopisných bádaniach.

Národopis má podľa Hodžu odpovedať v duchu historického kriticismu na otázku, v čom spočíva slovenská originalita, má byť vedou, napomáhajúcou histórii. V článku *Realizmus u nás* sa Hodža pýta: „Keď nám národopis nevysvetlí charakter ľudu, akože máme vedieť, na čo je ľud spôsobilý a na čo nie. Ako možno vedieť, aké nedostatky čakajú na kultúrnu prácu, — ako si skonštruujeme ten ideál, za ktorý sa oduševní náš ľud? Ako môžu byť vodcami národa tí, ktorí nemajú ani tušenia, kam, kade a ako majú ľud viesť?“ [1, s. 237]. To už boli výčitky, adresované martinským národniarom, ktorí sa rozplývali v obdive k ľudovým krojom, výšivkám, prípadne ľudovým zvykom, pritom sa však takmer nezaujímal o konkrétne každodenné problémy života ľudu, osobitne o problémy sociálnoekonomického charakteru.

Hodžova relatívna prednosť voči názorom vedenia Slovenskej národnej strany bola najmä v tom, že dokázal účinne spojiť národné požiadavky s požiadavkami hospodárskymi, predovšetkým s „agrárnymi a nezabúdaj, najmä spočiatku, na politické práva. Hodžom formulované požiadavky však nikdy neprekračujú buržoázny rámec. Jeho názory na riešenie národnostnej otázky v Uhorsku sú veľmi pozoruhodné, a aj keď zodpovedajú v prvom rade záujmom buržoázie, sú modernejšie a relatívne pokročilejšie ako názory vedenia Slovenskej národnej strany. Sú demokratickejšie, i keď ani na chvíľu nemožno zabúdať, že to bol demokratizmus buržoázny“ [12, s. 135].

Hodža totiž v Masarykovom duchu posudzoval taký prístup k otázke národa, ktorý sám Masaryk označil ako pozitívne vlastenectvo, ktoré sa neohliada na to, čo je negatívne na susednom národe, ale predovšetkým usiluje o formovanie pozitívnych vlastností svojho vlastného národa. V súvislosti s problematikou národa sa Hodža s Masarykom takmer úplne stotožňoval v stanovisku v otázke tzv. malého národa.

„O malom národe a Slovákoch“ prišiel T. G. Masaryk prednášať r. 1911 do Pešti na Hodžovo pozvanie. Hodža jeho prednášku sám zaznamenal, zredigoval a neskôr ju publikoval v Slovenskom denníku. Uvedenná Masarykova prednáška výrazne ovplyvnila vývin Hodžových názorov v tejto oblasti. Masaryk v nej zdôrazňoval, že ideálom človeka, pracujúceho v prospech národa, je koncentrovaná práca vo všetkých odboroch ľudskej činnosti. Zdôraznil, že ak dovtedy to bola predovšetkým literatúra, teraz treba názor zmeniť: literatúra sama o sebe národ nespraví, dôraz treba položiť na hospodárstvo. „Predtým sa na dôležitosť

práce ani nemyslelo“, zaznamenáva Hodža slová Masarykovej prednášky, „Človek videl prácu vždy a všade okolo seba, ale neuvedomil si, to, že tú všednú prácu a jej sústavu. Teraz kto myslí na budúcnosť národa, v prvom rade musí myslieť na prácu, na hospodárstvo. Teda literatúra, hospodárstvo. A k tomu ešte politika. Treba teda zhrňovať úsilie v kultúre, v hospodárstve, v politike, aby sme sa domohli všetkého toho, čím národy žijú“ [2, s. 202].

Aby Masaryk dosiahol tento cieľ vytýčil si ako hlavné zásady organizácie vplyv osobnej práce, objektivnosť pri hodnotení dobrých i zlých vlastností národa, racionálne vytyčovanie uskutočniteľných cieľov. S týmito názormi Hodža súhlasil a ďalej ich rozpracúval a aplikoval na slovenské pomery. Tvrdil najmä, že realizmus má vnútorné predpoklady rozvíjať sa v slovenskom prostredí, že je organickou súčasťou duchovného života slovenského národa. Dôrazne pritom odmietal tézu, že masarykovský filozofický realizmus je slovenskému povedomiu cudzí, že sa na Slovensko umelo prenáša z cudzieho, dokonca nepriateľského myšlienkového prostredia. Doslova píše: „Ani nie je nemiestnejšej insinuácie, ako je tá, že realizmus je štep, presadený z pôdy cudzej. Veď práve v tom je kus realizmu, že tak si hľadáme utvoriť program, aby naše náhľady zodpovedali nielen všeobecným zásadám filozofie, ale i potrebám životným, reálnym pomerom skutočným, ba ešte viac: nasnováť niť myslenia na minulosť, do harmónie uviesť dnešok s históriou, i z dávnych dejín, z úkazov dnešných a z povahy národa konštruovať si svetový názor [1, s. 228]

V realizme hlasistov a v Masarykových prácach Hodža hľadal najmä inšpiráciu a návod na prekonanie národnej pasivity na Slovensku, taktiež možnosti, ako na Slovensku realizovať zásady aktívnej politiky.

Hoci Hodža v podstate prijímal názory Masaryka a hlasistov na realizmus a používal ich terminológiu, líši sa od nich tým, že kládol i pri propagovaní „drobnej práce“ omnoho väčší dôraz na poľníctvo a slovenský vidiek. Ak Masaryk vo vyššie uvádzanej prednáške vyslovil názor, že pre ozdravenie slovenského života môže najviac vykonať človek — inteligent, ktorý je v každodennom všednom pracovnom styku s prostými ľuďmi — predovšetkým lekár —, Hodža prisudzuje podobnú úlohu vzdelanému roľníkovi, drobnou prácou zveľaďujúcemu predovšetkým svoje hospodárstvo, roľníkovi, ktorý sa združuje v spolkoch a družstvách a ich prostredníctvom šíri hospodársku osvetu.

Hodža v podstate redukoval myšlienku hospodárskeho pokroku, ktorý zastávali hlasisti a Masaryk na pokrok v poľnohospodárstve. Ich názory sa zhodovali predovšetkým v tom, že na rozdiel od metafyzického idealizmu, ktorý vyzdvihoval prevratné činy a historické gestá, treba zdôrazniť konkrétne faktory, ktoré spoluvytvárajú život spoločnosti.

Konkretizmus a princíp drobnej práce v Masarykovom chápaní boli Hodžovi blízke okrem iného aj preto, lebo obsahovali odmietnutie sociál-

nej revolúcie ako základného prevratu v živote spoločnosti, ktorý znamená likvidáciu prežitého spoločenského zriadenia a vytvorenie nového pokrokového sociálneho poriadku. Tu sa už jasne M. Hodža stretával s T. G. Masarykom na antimarxistickej platforme. Obom bol spoločný názor, že vývin spoločnosti prebieha prostredníctvom evolučných zmien, prostredníctvom „drobnej práce“ a užitočnosť a plodnosť tejto „drobnej práce“ je podľa nich v ostrom protiklade k domnelou „prázdnu neúčinnosťou“ revolučných činov. Masaryk o tom písal v *Otázke sociálnej* takto: „Drobná práca je opravdu praktická, skutočná práca životní — takzvané veľké činy, činy heroické, také hrdinství revoluce jsou větší ve fantasii než ve skutečnosti. Utopisom se překonává prací drobnou. Prací se také překonává revolucionism.“

V pozorovaní toho, čo nezajímá nikoho, v dělení toho, čo všem je nudné — v tom se ukáží heroové budoucnosti. Posud je jich však málo. Lidí raději obětují svůj život, než aby pracovali.

Člověka skutečně moderního, pokrokového, poznáš podle pracovitosti“ (13, s. 305).

Môžeme povedať, že Masaryk prejavil pozoruhodnú neznalosť princípov dialektiky a historického materializmu, keď ďalej rozvíjal názor, že veľké epochy nie sú dielom okamžitého revolučného činu, lebo ani história ani príroda nerobí „skoky“: zdanlivo náhle prevraty sú už dávno nepozorovane pripravované, Hegelova negácia negácie v histórii neexistuje. Hodžovi v tejto súvislosti imponovalo najmä to, že Masaryk upozornil na hodnoty, ktorých nositeľmi môžu byť rovnako veľké, ako i malé národy. Konvenovalo mu aj odmietnutie možnosti revolučnej premeny spoločnosti, ktorú hlásal marxizmus. V Masarykovej „realistickej“ filozofii videl okrem iného aj teoretické zdôvodnenie historických možností slovenského národa. „Naše vedecké myslenie bolo dlho ovládané strohými logizmami západníckej filozofie“, rečnil Hodža na schôdzi Československej akadémie poľnohospodárskej r. 1925. „Prelom do tohoto systému je aj dielom Masarykovým, ktorý jednak uviedol k nám Humea, jednak zdôraznil vo filozofii Slovanov význam náboženský“ (4, s. 32) Hodža totiž pokladal náboženstvo za zdroj mravnosti a o jeho mieste v živote individua i spoločnosti vôbec nepochyboval, aj keď zdôrazňoval, že náboženstvo nie je vecou formy, ale vecou svedomia — poznal totiž skompromitovanosť oficiálneho cirkevnictva.

Vychádzajúc z Masaryka, Hodža tvrdil, že jeho názory na špecifické vlastnosti slovanských národov treba ďalej rozvíjať. Výsledky skúmaní týchto špecifik sú podľa Hodžu dôležitými poznatkami pre politiku, vedu i umenie. Tvrdí preto, že je treba pokračovať v rozpracúvaní Masarykových názorov a že treba ísť ešte ďalej, smerom k národnej psychológii (Le Bonovského typu) aby sme mohli „poznať svoj ľud nie len po stránke vonkajšej, ale aj vnútornej“ (4, s. 32). Pri štúdiu Hodžových prác sa je len ťažko ubrániť dojmu, že toto poznanie malo slúžiť jedinému finálnemu cieľu: ovládnutiu širokých ľudových mas, získaniu schopnosti manipu-

lovať nimi, ovplyvňovať verejnú mienku, tlmiť revolučné nálady ľudu. Uvedenému účelu malo v Hodžových predstavách slúžiť aj náboženstvo. Masarykove názory mu slúžili nielen ako východisko, ale aj ako konfrontačný materiál pre vhodné teoretické i politické postoje. Z Masarykových názorov vychádzajúce hlasistické princípy konkretizmu, aktivizmu a „drobnej práce“ aktívne aplikoval Hodža pri formovaní svojej ideológie agrarizmu.

LITERATÚRA

1. HODŽA, M.: Články, reči, štúdie. I., Praha 1930.
2. HODŽA, M.: Články, reči, štúdie. II., Praha 1930.
3. HODŽA, M.: Články, reči, štúdie. III., Praha 1931.
4. HODŽA, M.: Články, reči, štúdie. IV., Praha 1931.
5. BOTTO, J.: Malá revolúcia. Slovenské pohľady 1910, č. 3.
6. GILLETTE, J. M.: Sociologie venkova. Praha 1928.
7. BODNÁR, J.: Ideové základy hlasizmu. In: Prehľad dejín slovenskej filozofie. Bratislava 1965.
8. CLEMENTIS, V.: Vzduch našich čias. I., Bratislava 1967.
9. SZÁNTÓ, L.: Vedecký základ reakcie prostriedkov okroku. In: Denník Pravda 1946.
10. LENIN, V. I.: Sisy, Zv. 20. Bratislava 1956.
11. MASARYK, T. G.: Ideály humanitné. Praha 1968.
12. WAGNER, V.: O buržoáznej ideológii dr. Milana Hodžu. In: Slovenský filozofický časopis 1960, č. 2.
13. MASARYK, T. G.: Otázka sociální. I., II. Praha 1946.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ВЗГЛЯДЫ М. ГОДЖЫ

Карол Коллар

Автор в статье рассматривает некоторые весьма существенные связи между идеями гласистского движения и социально-философскими взглядами М. Годжы, которые позднее выделились в так называемую идеологию аграризма в Словакии в конце 19-го и в начале 20-го века. Автор обращает особое внимание на сопоставление взглядов Годжы на некоторые конкретные социально-философские вопросы с позицией и взглядами Т. Г. Масарика. Автор приходит к выводу, что М. Годжа при формулировании своей, по сути реакционной, идеологии аграризма широко использовал принципы гласизма, исходящие из взглядов Масарика.

SOZIAL-PHILOSOPHISCHE ANSCHAUUNGEN M. HODŽAS

Karol Kollár

Der Vf. befasst sich in der Studie mit einigen relevanten Beziehungen zwischen den Ideen der Bewegung um die Zeitschrift Hlas und den sozial-philosophischen Anschauungen M. Hodžas, die später in der Slowakei an der Wende zum 20. Jahrhundert zur Ideologie des Agrarismus geführt hatten. Besondere Aufmerksamkeit wird aber der Konfrontation von Hodžas Anschauungen über einige konkrete sozial-philosophische Fragen mit dem Standpunkt und den Anschauungen T. G. Masaryks geschenkt. Der Vf. gelangt zum Erkenntnis, dass M. Hodža bei der Formulierung der, in ihrem Wesen, reaktionären Ideologie des Agrarismus, aktiv die durch die Zeitschrift Hlas verbreiteten Masarykschen Prinzipien angewendet hatte.